

ION BUZAȘI

Două restituiri literare brașovene

1. Ilie Hașeganu, *Eminescu economist și gânditor politic*, Brașov, 1941 (ediția a doua, cu o prefață de Onufrie Vințeler, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2011)

În legătură cu Eminescu s-au emis cele mai contradictorii aprecieri. În ultimii ani, el a fost subiect de violentă contestare, din perspective diferite, toate având o cauză comună: insuficienta cunoaștere a operei lui. A deranjat mai ales definiția lui C. Noica – *Eminescu sau omul deplin al culturii românești*. Eminescu, a demonstrat filosoful de la Păltiniș, nu este numai cel pe care-l cunoaștem din ediția selectivă a lui Titu Maiorescu, mereu reprodusă cu minime schimbări ci și cel din poeziile postume, din proza, din dramaturgia sa, și mai ales cel atât de puțin cunoscut din gazetăria și din manuscrisele sale. Este fără îndoială faptul că Eminescu a fost cel mai mare ziarist român. Ziaristica lui este comparabilă din punct de vedere ideatic și, uneori chiar estetic cu opera sa poetică. De altminteri, biografia sa adoptă pentru publicistica lui Eminescu sintagma *opera politică*. (Cu acest titlu avem prima mare ediție din publicistica eminesciană, alcătuită de profesorul Ion Crețu). În această „operă politică” există o bogăție de idei economice, sociale, politice, religioase și culturale. Nu pretinde nimeni că Eminescu a avut o pregătire științifică în toate aceste domenii, că a fost adică și economist, și sociolog, și politolog, și istoric al ideilor religioase etc., dar că a avut cunoștințe vaste în toate aceste domenii, că era informat la zi în aceste chestiuni este un adevăr de netăgăduit. A spus-o Titu Maiorescu în articolul *Eminescu și poeziile lui*, în care, schițând liniile unui portret literar, afirmă că „Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturii europene de astăzi. Cu neobosită lui stăruință de a citi, de a studia, de a cunoaște, el își înzestra fără preget memoria...”

Când a fost tipărită opera politică (înțeleg publicistica eminesciană) într-o ediție mai bună, la sfârșitul intervalului interbelic, un nou Eminescu apără, în sensul că poetul cel mai mare al românilor, pe care neamul și-l recunoaște de poet național, nu poate fi înțeles decât în integralitatea operei sale.

Această revelație a avut-o și profesorul brașovean Ilie Hașeganu de la Academia Comercială din Brașov, care se strămutase de la Cluj în orașul de la poalele Tâmppei, în anii grei ai Dictatului de la Viena. După citirea publicisticii eminesciene, profesorului Ilie Hașeganu i s-a revelat o dimensiune nouă a personalității lui Eminescu: aceea de economist și gânditor politic. L-a ajutat la aceasta dubla sa specializare – licențiat în științe economice și doctor în litere și s-a gândit să propună, prin câteva prelegeri, studenților din anul I de la Academia Comercială brașoveană, aceste aspecte ale operei lui Eminescu. Este deci un curs universitar care are rigoarea și sistematizarea cerute de o expunere academică: după datele biografice cunoscute urmează prezentarea gândirii economice și a concepției politice a lui Eminescu. Este interesant că autorul urmărește formația intelectuală a lui Eminescu în direcțiile amintite, încă din anii de liceu, dar mai ales din anii studiilor la Viena și Berlin, în care manifestă o sete neostovită de informații, în marile domenii ale cunoașterii umane, audiind cursuri din cele mai variate. Atât în gândirea economică, cât și în

cea politică a lui Eminescu, Hașeganu subliniază primatul națiunii (identificată de poet cu țărâtimea română pentru a cărei emancipare propune o serie de legi dintre care unele nu și-au pierdut actualitatea), definește coordonatele sociale și morale ale clasei de mijloc, ale „păturii superpuse” și ale clasei conducătoare.

Cartea lui Ilie Hașeganu a apărut în 1941; de atunci, despre Eminescu economist și gânditor politic au apărut și alte studii. Ea are însă meritul pionieratului în domeniu, o expunere limpede, accesibilă și nespecialistului, precum și îndemnul adresat tinerilor studioși de a citi pe Eminescu în întregime.

Retipărită de curând, de un fost elev al său, universitarul clujean Onufrie Vințeler, ediția aceasta constituie o restituire literară a unei remarcabile personalități culturale brașovene.

2. Valeria Căliman, *Corespondență, vol. I; Articole publicate în „Gazeta Transilvaniei”, 1941-1944, vol. II. Ediție îngrijită, prefață și note de Steluța Pestrea Suciuc, Editura Foton, Brașov, 2013*

Prin anii 1975-1980, când adunam material pentru o cercetare monografică a vieții și operei lui Andrei Mureșanu, fiind la Săcele-Brașov, am aflat că în orașul de la poalele Tâmppei trăiește d-na Valeria Căliman, fiica lui Valeriu Braniște (1869-1928), luptătorul memorandist, autorul primei teze de doctorat despre Andrei Mureșanu. I-am dat un telefon, i-am spus ce mă interesează și am rugat-o să mă primească. A acceptat cu foarte multă amabilitate și mi-a fixat data vizitei. Cu acea ocazie mi-a dăruit o copie dactilografată a tezei de doctorat a lui Valeriu Braniște, și mi-a recomandat o serie de studii și articole referitoare la Andrei Mureșanu, pentru care i-am trimis o scrisoare de mulțumire, pe care o regălesc în volumul de *Corespondență*.

Steluța Pestrea Suciuc este nu numai o remarcabilă profesoară brașoveană, ci și o pasionată cercetătoare a trecutului cultural brașovean; din această pasiune s-a născut și editarea exemplară a corespondenței și ziaristicii Valeriei Căliman, precedată de o amplă prefață, veritabilă micromonografie a celei pe care o numește, cu perfectă îndreptățire – o talentată și curajoasă jurnalistă. Pentru că, deși a scris în toate genurile – e drept, puține din paginile Valeriei Căliman au fost tipărite, numele ei se leagă mai ales de „Gazeta Transilvaniei”, bătrâna gazetă brașoveană, care înseamnă începuturile ziaristicii românești în Ardeal, o gazetă eroică, în care sunt consemnate cu un condei patriotic sau îndurerat momente înălțătoare sau de cumpănă din istoria noastră, la conducerea căreia au fost nume importante ale presei transilvane, începând cu George Barițiu, Iacob Mureșianu, Aurel Mureșianu ș.a. Valeria Căliman – este redactor la „Gazeta Transilvaniei”, în perioada 1941-1944, ani de restriște pentru Transilvania, – anii Dictatului de la Viena. Acești ani marchează prin articolele publicate în coloanele „Gazetei...” punctul culminant în activitatea ziaristică a Valeriei Căliman, care, scriind despre caracteristicile presei transilvane, se și autocaracterizează: „Am înțeles să nu servim niciodată interese trecătoare, să nu ne punem scrisul în

slujba unor persoane, ci să ne dăruim doar *Nației*, stăpâna vrerilor și a gândurilor noastre.

De aceea scrisul transilvan are un specific al său, greu de definit, dar ușor de identificat. O dârzenie colțuroasă, o încăpățănată perseverență și o redusă posibilitate de adaptare. Numai mulțumită acestei atitudini intransigente am supraviețuit noi încercărilor sistematice de a ne desființa.

Numai prin ea vom ajunge la izbândă” (v. *Presa transilvană*, în „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, nr. 10, 5 febr. 1944, p.3).

Articolele Valeriei Căliman, scurte, dense, concentrează în câteva fraze dureri și nădejdi. Ele au uneori forma unor poeme în proză, în care comparațiile de sorginte biblică, aplicate la drama Transilvaniei, conferă editorialului un duh profetic, mesianic. Unitatea Transilvaniei este ca și cămașa Mântuitorului «cămașa țesută întruna». Puțini scriitori au scris rânduri atât de inspirate despre istoria și geografia Transilvaniei, rânduri vrednice să stea într-o antologie pe această temă ce ar debuta cu celebra descriere a Țării Ardealului de N. Bălcescu. Acestei „cămăși transilvane” „zecile de veacuri i-au servit de urzeală. Fire trainice s-au întins de la munte spre șes, din văi spre gura râurilor. S-au întins anevoie, prin suferințe și privațiuni. Iar când s-a legat rostul pânzei, când conștiința neamului – sprintenă suveică – a început să o înflorească cu mândre alesături, a crescut pe dată iia minunată cea fără de nicio cusătură a sufletului românesc.

Aceasta este Transilvania. Și scris i-a fost și ei să fie scoasă la mezat ca și cămașa Mântuitorului.

Degeaba căutau urmele unei cusături, pentru ca să o împărțescă. Urme nu se găseau nicăieri. Atunci au sfâșiat-o în două. Iar vrerea omenească a destrămat o țesătură ce fusese orânduită de Cel de sus” (v. *Unitatea Transilvaniei* în „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, nr. 18, 4 martie, 1944, p.1). Istoria și literatura sunt pentru ziarista Valeria Căliman cei doi piloni spirituali care susțin speranțe: îi îndeamnă pe români să recitească discursul lui Simion Bărnuțiu, căci „ideile lui formează strigătul de alarmă al unui neam găsit la răspântie istorică, al unui neam ce-și vede amenințată existența ființei naționale;

consemnarea comemorării lui Gheorghe Lazăr „marele dascăl și deschizător de drumuri” se încheie cu acest îndemn: „Urmându-i luminoasa pildă să ne slujim doar neamul, numai neamul și să nu ne preocupe decât hotarele, hotarele-i firești” (v. *O pildă din trecut* din „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, nr. 71, 23 sept. 1941, p.2); iar „figura lui Andrei Mureșanu se înalță tot mai vie, mai strălucitoare și ia proporții uriașe de legendară măreție... astăzi s-a aprins iarăși flacăra curată a naționalismului ca în timpurile eroice de demult și s-a transformat în forță călăuzitoare”, căci „în noaptea Sfântului Andrei, sub poalele Tâmppei, în cimitirul din Groaveri, stă de strajă sufletul întregului neam.

Stă de veghe la mormântul bardului redeșteptării noastre naționale și înalță un imn de slavă aceluia care a izbutit să sintetizeze în patetice accente aspirațiile și năzuințele românești” (v. *Noaptea Sfântului Andrei* în „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, nr. 90, 1 Decembrie, 1941, p.1); iar comemorarea lui Coșbuc o îndeamnă să constate că „în clipele de astăzi [...] sufletele noastre dornice de adevăr și dreptate găsesc sprijin și alinare în îndemnul ce ne vin din opera sa” – urmează citarea a două strofe din *Decebal către popor* (v. *George Coșbuc*, în „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, nr. 34, 8 mai, 1943, p.1). La aniversarea a 60 de ani de viață ai lui Agârbiceanu notează că „în opera sa trăiesc vremuri apuse, trăiește Ardealul românesc cu întreg specificul lui, cu obiceiurile simple și patriarhale de altădată, cu sufletul nepotolit...” (v. *Sărbătorirea Părintelui Agârbiceanu*, în „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, nr.74, 24 sept. 1942, p.1).

Am urmărit numai o parte din bogata ziaristică a Valeriei Căliman, segmentul pe care-l consider cel mai important – acele editoriale prin care a demonstrat nedreptatea „sfâșierii Transilvaniei” prin Dictatul de la Viena, și în care, ca un fir roșu, apare speranța într-o zi a dreptății, glorificând toate jertfele știute și neștiute și, ca într-o biblică și mântuitoare „zi a dreptății”, tot la 30 august, la exact patru ani de la monstruosul arbitraj de la Viena – „noi trecem hotarul spre casă”.

Valeria Căliman se înscrie, prin această restituire, în galeria marilor gazetari patrioți ardeleni.

